

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто питання, пов'язані з культурою професійного спілкування майбутніх лікарів. Здійснено спробу аналізу шляхів формування культури професійного спілкування засобами іноземної мови.

Ключові слова: культура професійного спілкування, іноземна мова, шляхи формування.

Входження України до європейського простору вимагає перегляду організаційно-педагогічних засад професійної підготовки студентів вищих медичних закладів відповідно до міжнародних вимог, а також забезпечення конкурентоспроможності випускників на світовому ринку праці.

Підготовка майбутніх фахівців-медиків до належного виконання ними професійних завдань передбачає володіння культурою спілкування на високому рівні. Культура професійного спілкування стає однією з найважливіших проблем у підготовці майбутніх фахівців. Науковці довели, що через брак відповідної підготовки молоді спеціалісти виявляють невпевненість, безпорадність, унаслідок чого програють на ринку праці.

Реалії сьогодення свідчать, що під час надання допомоги хворій людині лікувально-терапевтичний ефект забезпечують не тільки медичні процедури, а й спілкування з пацієнтами. Тому фахова підготовка майбутніх медиків має бути спрямована не тільки на засвоєння ними необхідних професійних знань і вмінь, а й на формування в них соціально значущих пріоритетів. Однією з найактуальніших у сфері професійної підготовки фахівців-медиків стає проблема формування різних аспектів культури спеціалістів: технологічної, екологічної, інформаційної, комунікативної і, зокрема, культури професійного спілкування. Тільки всебічно освічений і розвинений фахівець з високим рівнем культури здатен вирішувати професійні проблеми, спираючись на майстерність спілкування.

Мета статті – з'ясувати значення та необхідність формування культури професійного спілкування студентів вищих медичних закладів.

“Найбільше щастя людини, – говорив А. де Сент-Екзюпері, – це можливість спілкуватися”. Спілкування – це складний, багатоплановий процес встановлення контактів між людьми, який породжений потребами у спільній діяльності. Спілкування може виступати одночасно як: процес взаємодії особистостей; процес обміну інформацією; ставлення людей одне до одного; взаємовплив людей одне на одного; процес їх співпереживання і взаєморозуміння.

У центрі процесу формування культури професійного спілкування майбутнього фахівця знаходиться його особистість, тому особливу увагу акцентуємо на гуманізації процесу формування культури професійного спілкування студентів ВНЗ як складника їхньої професійної підготовки.

Гуманізм (лат. *humanitas* – людяність) розглядається у філософії як світогляд антропоцентризму, витоки якого можна знайти ще в далекій античності. Ідея Цицерона про гуманізм як естетично завершену культурну й моральну еволюцію дійсно людяного індивіда є значущою для сучасного розуміння пріоритету культурної і духовної сторони виховання справжнього професіонала.

Історичні дані свідчать, що лікувальна справа в наших предків завжди ґрунтувалася на гуманістичних цінностях: співчутті, безкорисливості, любові до людей тощо. “Слова, як і ліки, – підкреслював письменник і лікар П. Бейлін, – мають пряму токсичну чи побічну дію. На окремі слова виробляється несприйняття – вони можуть викликати “алергію”, шок. А передозуєш, хай навіть за змістом своїм лікувальні слова, може розвинути-ся “лікарська хвороба”.

Від лікаря пацієнт чекає розуміння та співпереживання, тому потрібно шукати найточніші й найвиразніші слова, тим самим активно впливаючи на його настрій, самопочуття. В. Скуратівський слушно зауважив, що одним із суттєвих показників людської шляхетності є культура спілкування – поняття не тільки лінгвістичне, а й психологічне, естетичне та етичне.

Стрімкі зміни в розвитку суспільства пов’язані зі змінами в сучасній культурі. Культура – це творча діяльність людей, у праці яких створюються, зберігаються, розподіляються, обмінюються, споживаються суспільно значущі матеріальні та духовні цінності. Культура виявляється в духовному світі людини; в збереженні, створенні та передачі знань; у безпосередньому людському спілкуванні [1, с. 7].

Основними напрямками роботи щодо формування у студентів культури спілкування визначено: мотиваційно-ціннісну, операційно-технологічну та оцінно-рефлексивну підготовку студентів до професійного спілкування [3, с. 79].

Як свідчить практика, іноземна мова має великі можливості для розвитку ідейно-моральних орієнтацій і підвищення професійно-етичного потенціалу студентів. Вивчення іноземної мови сприяє усвідомленню загальнолюдських цінностей, формуванню уявлень про морально-етичні норми й традиції, що відіграє позитивну роль у професійному становленні майбутнього медика. Зокрема, воно сприяє розвитку пізнавальних функцій людини. При цьому в студентів розвиваються важливі інтелектуальні функції аналізу й синтезу, які необхідні впродовж усього його професійного життя й без чого неможливе виконання фахових обов’язків, формуються мовні узагальнення та розвивається абстрактне мислення.

Складаючи іншомовне висловлювання, замислюючись над послідовністю й повнотою реплік, студенти вищих медичних навчальних закладів удосконалюють логіку мислення. Крім того, розширюючи обсяг знань, іноземна мова сприяє підвищенню рівня освіченості та інтелігентності. На нашу думку, завдяки вивченню іноземної мови очищується від бруду й рідна мова [2, с. 39].

На думку Т.В. Шестакової, важливими шляхами й засобами стимулювання студентів до активності, самостійності, нагромадження особистісного досвіду є різні новітні технології: діалогічні форми та методи освіти й виховання (групові дискусії, аналіз соціально-професійних ситуацій, діалогічні лекції); активні та евристичні методи (“мозковий штурм”, синектика тощо); тренінгові технології (тренінг рефлексивності, професійно поведінковий тренінг тощо). Вони спрямовані на постійне збагачення досвіду творчості, формування механізмів самопізнання, самоорганізації та самореалізації особистості, сприяють розкриттю особистісного потенціалу студентів [5, с. 36–37]. Усі зазначені завдання повною мірою охоплює дисципліна “Іноземна мова професійного спрямування”.

“Іноземна мова – навчальна дисципліна особливого роду, – зазначає Е. Міквабія. – На відміну від низки інших навчальних дисциплін, що вивчаються у вищій школі, кінцевою метою яких є засвоєння змісту освіти, кінцева мета навчання іноземної мови – сформованість практичних навичок і розвиток культури спілкування для успішного вирішення комунікативних завдань у майбутній професійній діяльності” [4, с. 146].

У вищих навчальних закладах немовного профілю іноземна мова – одна з небагатьох навчальних дисциплін загальноосвітнього циклу, яка сприяє формуванню культури професійного спілкування майбутніх медиків. Саме на заняттях з іноземної мови вирішуються такі завдання:

- формування в майбутніх працівників медичної сфери потреби в удосконаленні культури професійного спілкування;
- освоєння ними вмінь психотехніки;
- оволодіння майбутніми медиками технікою мовлення;
- оволодіння ними культурою ділового мовлення;
- освоєння діалогу як організаційного принципу комунікативної діяльності;
- оволодіння психологічною технікою переконувального впливу в професійному спілкуванні.

На наступному етапі формування культури професійного спілкування в майбутніх медиків передбачає:

- 1) розвиток у студентів умінь сприймання та розуміння інших людей;
- 2) формування в майбутніх лікарів умінь використовувати невербальні засоби спілкування;
- 3) оволодіння ними методикою активного слухання в професійному спілкуванні;
- 4) оволодіння студентами етикою ділового спілкування.

Мовленнєвий етикет (ширше – етико-психологічні основи спілкування) становить те підґрунтя, на якому тільки й можливе професійне формування лікаря. Усі його зусилля допомогти пацієнтові може звести нанівець нечемне, фамільярне привітання, грубість, неухажливість, нетактовність, виявлені під час опитування. Спілкування лікаря з хворим – це бесіда обоюдно зацікавлених людей, мета яких – перемогти недугу. Вона ви-

магає від медика певних зусиль, нервових витрат, щоб залишатися доброзичливим, невимушеним, терпимим. Усе це, у свою чергу, необхідно для подолання в бесіді з пацієнтом цілком природної його тривожності, дратівливості, виснаженості. Майже завжди соматична хвороба супроводжується страхом, переживаннями, очікуваннями, які здатні спричинити стресовий, депресивний стан. Хворого можуть відштовхнути, налякати навіть темп, висота звучання голосу, інтонація, яку іноді називають “душею” слова. Інтонація може змінити зміст одного й того самого слова. Воно може підбадьорити і, навпаки, знищити, перекреслити всі сподівання. Причому інтонація мовлення лікаря, так само, як і актора, повинна узгоджуватися з його виразом обличчя, жестами. Для пацієнта все це є джерелом інформації, яку він потім прискіпливо аналізує, щоб винести вирок: довіряти чи ні.

Таким чином, культура спілкування є результатом складного, динамічного процесу виховання особистості, яка повинна поєднувати професійну підготовку студентів із духовним, моральним, етичним, естетичним розвитком.

Під час проведення практичних занять з дисципліни “Іноземна мова професійного спрямування” задля розширення світогляду студентів, забезпечення варіативності матеріалу, надання найбільш цікавої інформації обирали матеріал про діяльність органів охорони здоров'я не тільки в Україні, а й у зарубіжних країнах.

Одним із засобів активізації роботи з формування культури спілкування були уривки з художніх творів мовою оригіналу, за допомогою яких студенти активно готувались до обговорення тем “У лікарні”, “Лікар і пацієнт” тощо. Під час бесід студенти на прикладах доводили необхідність усебічного розвитку майбутніх лікарів.

Студентам пропонували зробити віршований переклад іншомовного твору на рідну мову. Слід зазначити, що вкраплення іншомовної поезії в хід занять активізував студентів, але спочатку викликав багато суперечок серед них, бо більшість вважала цю роботу “несерйозною” та не сумісною з роботою лікаря. Однак завдання такого типу хоч і не були обов'язковими, тобто призначалися для самостійної роботи за бажанням, проте завжди оцінювалися. Найкращі роботи друкувалися (за згодою автора) в рубриці “Наші таланти”.

Зауважимо, що активізації процесу формування культури професійного спілкування майбутніх лікарів сприяла реалізація міжпредметних зв'язків дисциплін гуманітарного циклу з фаховими навчальними дисциплінами та гармонійне поєднання традиційних форм і методів навчання з нетрадиційними (лекції, семінари, бесіди, круглі столи, конференції).

Таким чином були створені умови для духовного, інтелектуального, творчого становлення студентів, що є вагомим фактором професійного розвитку майбутніх лікарів.

Проведене дослідження дає змогу зробити такі **висновки**. Процес формування культури професійного спілкування майбутніх лікарів під час навчання у вищих медичних закладах освіти є значущим з двох причин.

По-перше, культура професійного спілкування поєднує в собі ті гуманістичні цінності, які традиційно належать до загальнолюдських: доброзичливість, повагу, емпатію та толерантність до інших, почуття власної гідності й самоповаги.

По-друге, культура професійного спілкування сама по собі стає життєво необхідною цінністю для фахівця. Без неї не вирішуються професійні завдання і не досягаються поставлені цілі. Лише володіння високим рівнем культури професійного спілкування сприяє успішності міжособистісних контактів і відносин.

Список використаної літератури

1. Амеліна С.М. Самодіагностика рівня культури професійного спілкування студентів аграрних ВНЗ / С.М. Амеліна // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – Київ ; Запоріжжя, 2008. – Вип. 48. – С. 7–10.

2. Дусь Н.А. Формування культури педагогічного спілкування у студентів гуманітарно-педагогічного коледжу : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Н.А. Дусь. – Вінниця, 2008. – 200 с.

3. Калашник Н.Г. Роль естетичного смаку у процесі формування особистості молодшої людини / Н.Г. Калашник // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць. – 2002. – Вип. 18.

4. Миквабия Э.Г. Особенности обучения иностранному языку с использованием новых технологий / Э.Г. Миквабия // Теоретичні і прикладні проблеми психології і педагогіки : зб. наук. праць Східноукр. нац. ун-ту. – Луганськ, 2002. – № 3 (3). – С. 146–145.

5. Шестакова Т.В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Тетяна Віталіївна Шестакова. – К., 2006. – 244 с.

Орел-Халик Ю.В. Формирование культуры профессионального общения будущих врачей средствами иностранного языка

В статье рассматриваются вопросы, связанные с культурой профессионального общения будущих врачей. Сделана попытка анализа путей формирования культуры профессионального общения при помощи иностранного языка.

Ключевые слова: культура профессионального общения, иностранный язык, пути формирования.

Orel-Khalik Y. Formation of professional communication culture for future doctors by facilities of a foreign language

The article is dedicated to the culture of professional communication of future doctors. The attempt of analyses of ways of professional culture formation by means of foreign language has been made.

Key words: professional communicative culture, foreign language, ways of formation.

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто проблеми формування англomовної комунікативної компетенції студентів педагогічних ВНЗ; виокремлено фактори формування англomовної комунікативної компетенції майбутнього учителя; з'ясовано педагогічні умови для формування цього виду компетенції.

Ключові слова: компетенція, професійна компетенція, англomовна комунікативна компетенція.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя, розвиток міжнародних відносин, мобільність людства, розширення сфер діяльності спричиняють підвищення ролі іноземної мови. Водночас постає нагальна потреба у вирішенні теорією викладання іноземних мов нових проблем, що відповідають вимогам сучасного суспільства. У контексті інтеграції до європейського освітнього простору відбувається переосмислення значущості іноземних мов за рахунок попиту суспільства на фахівців, які вільно володіють іноземними мовами. Роки незалежності України окреслюють нові пріоритети розвитку освіти, що зумовлюють створення нової нормативно-правової бази, прийняття низки законів щодо освітніх змін тощо.

В умовах розширення міжнародних контактів формуванню всебічно розвиненої, соціально активної особистості майбутнього учителя, здатної до навчання впродовж усього життя, сприяють гуманізація освіти, практичне володіння іноземними мовами. На шляху вдосконалення педагогічного процесу створюються умови для формування творчої, активної, самостійної, компетентної особистості фахівця з високим рівнем знань, умінь і навичок у контексті підготовки майбутніх учителів. Вільне володіння майбутніми учителями іноземною мовою забезпечує можливості для створення ділових, професійних і культурних контактів, залучає їх до світової культури, до загальнолюдських цінностей. Цей аспект і зумовлює актуальність дослідження.

У сучасному суспільстві молодь існує в умовах відкритості, має можливості спілкування з представниками різних культур, тому соціальне замовлення зумовлює формування комунікативної компетенції як однієї з головних цілей навчання іноземних мов у всіх типах навчальних закладів. Новітнє призначення іноземної мови тяжіє до змінення акцентів і в підготовці майбутніх учителів. Перед педагогічними закладами постає проблема вибудови відповідності теорії та практики навчання потребам сучасного суспільства.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що вагомий внесок у дослідження поняття іншомовної комунікативної компетенції зроблено зарубіжними та вітчизняними науковцями (Л. Біркун, Р. Джонсон,

І. Зимня, Г. Китайгородська, С. Козак, Е. Пассов, В. Сафонова, Д. Хаймс та ін.).

Метою навчання іноземної мови студентів постає формування іншомовної комунікативної компетенції, що є засобом міжкультурної взаємодії, оскільки мова – це складова культури. Проблема інтеграції компонентів культури у процесі навчання іноземних мов присвячено праці багатьох науковців [2; 8–12; 15 та ін.]. Проте питання визначення сукупності факторів ефективного формування іншомовної мовленнєвої компетенції майбутнього вчителя ще не були досліджені на достатньому рівні.

Комунікативна компетенція, визначена як сукупність здібностей, якостей і властивостей особистості, що необхідні для успішного оволодіння професійною діяльністю у певній сфері [4], постає ключовою компетенцією й розуміється багатьма науковцями як системотвірний компонент професійної компетенції [5; 10; 13]. Незважаючи на теоретичну та практичну вагомість зазначених досліджень, необхідно зауважити, що в теорії та практиці вищої педагогічної освіти проблема формування комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови (зокрема, англійської) на немовних факультетах педагогічних ВНЗ і її значущості в контексті професійної підготовки не досліджена в повному обсязі.

Метою статті є аналіз проблем формування англomовної комунікативної компетенції майбутніх учителів; виокремлення факторів формування цього виду компетенції; з'ясування педагогічних умов, що сприяють формуванню англomовної комунікативної компетенції.

Система підготовки студентів-педагогів має відповідати нормам загальнолюдських відносин у соціумі, сприяти формуванню в студентів мобільності у вирішенні професійних і комунікативних завдань творчо та самостійно, забезпечувати розвиток умінь швидко адаптуватися до змін у професійній сфері, що досягається завдяки підвищенню активності професійної підготовки спеціалістів і вдосконаленню процесу навчання всіх видів іншомовної мовленнєвої діяльності.

У межах діяльності світової спільноти Україна бере активну участь, що спричиняє вплив на усі сфери життєдіяльності та вимагає вільного володіння іноземною мовою і практичного її застосування у повсякденному житті та у професійній діяльності. Особливості розвитку комп'ютерної техніки та глобальної мережі Інтернет дають змогу зробити висновки, що у світовому просторі превалює англійська мова. Для сучасних педагогів нагальними постають не лише ґрунтовні знання професійної галузі, а й досвід роботи з комп'ютером, розвинені комунікативні навички, високий рівень володіння іноземними мовами, зокрема англійською.

Освітня функція навчальної дисципліни “Англійська мова” у вищій педагогічній школі створює для майбутніх учителів можливість отримувати необхідну інформацію не лише з вітчизняних джерел, а й із зарубіжних, що набуває особливого значення у процесі формування професійної компетенції. Формування висококультурної особистості, якій притаманні почуття обов'язку, особистої гідності, моральної свідомості, котра володіє

нормами мовленнєвої поведінки, реалізовує виховну функцію названої дисципліни. Оволодіння англійською мовою сприяє розвитку пам'яті, мислення, уваги студентів.

Розуміння комунікативної компетенції як ступеня залучення особистості до комунікативної діяльності [3, с. 4] свідчить про те, що іншомовна мовленнєва підготовка майбутніх педагогів постає умовою засвоєння професійних знань, виявляється однією зі складових мовленнєвої компетенції особистості учителя в цілому [1, с. 6]. Таке трактування комунікативної компетенції приводить, зокрема, до змін у контексті викладацької діяльності, що визначається ціннісними позиціями, увагою до розвитку духовної культури студентів; зумовлює в цілому створення нової парадигми вузівської освіти як творчого та розвивального процесу крізь призму культури. Культурологічний підхід у підготовці майбутніх учителів зумовлює використання принципів гуманітаризації, комплексності, цілісності, інтеграції як ключових. При цьому особлива увага відводиться формуванню загальної культури особистості як професійного підґрунтя підготовки будь-якого спеціаліста. Зазначені фактори у процесі розвитку теорії та методики викладання англійської мови у майбутніх педагогів приводять до чіткого розуміння важливості іншомовної мовленнєвої підготовки як умови оволодіння професією та вагомої складової комунікативної компетенції.

У навчанні англійської мови істотною постає потреба в розмежуванні мови спілкування і метамови, за допомогою якої здійснюється професійна освіта [1, с. 10]. На початковому етапі превалує мова спілкування, на ґрунті якої здійснюється поступове залучення до метамови комунікації. Специфікою навчання студентів педагогічних ВНЗ англійської мови постає використання філологічного способу репрезентації культурологічної інформації, що приводить до формування англомовних комунікативних знань, підґрунтя яких закладається на початковому етапі навчання мови. При подальшому розширенні та поглибленні цих знань відпрацьовуються певні англомовні комунікативні навички, що свідчить про формування середнього рівня комунікативної компетенції. Результатом формування англомовної комунікативної компетенції постає здатність майбутнього педагога до такого сприйняття усного та письмового мовлення, що було б достатнім для формування професійної компетенції.

До іншомовної комунікативної компетенції майбутнього учителя належать професійні якості педагога: відкритість, вміння швидкої адаптації до нових ідей, повага до іншомовної культури, тактовність, володіння своїм емоційним станом тощо; знання сутності міжкультурної комунікації, етнопсихології тощо; вміння ідентифікувати, аналізувати й порівнювати явища іншомовної та власної культури, обирати власний стиль мовленнєвої поведінки тощо [6, с. 10]. Іншомовна комунікативна компетенція постає ефективним засобом формування особистості майбутнього вчителя. Цей вид компетенції сприяє розвитку особистісних якостей студента, підвищенню рівня зацікавленості в оволодінні мовою, дає змогу задіяти не лише свідомість студента, а і його почуття та емоції. Формування англо-

мовної комунікативної компетенції у процесі навчання мови характеризується поєднанням навчання міжкультурного спілкування з паралельним освоєнням особливостей майбутньої професії, розширенням культурознавчої обізнаності студентів, пов'язаної з особливостями майбутньої професійної діяльності [8, с. 50].

Фактори формування іншомовної комунікативної компетенції майбутнього учителя умовно поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних факторів зараховують реконструювання процесу навчання іноземних мов; використання інтерактивних методів навчання, що дають змогу моделювати реальні комунікативні ситуації, спільно вирішувати педагогічні проблеми, застосовувати педагогічні ігри, створювати атмосферу співробітництва тощо [8, с. 50]; використання аутентичних текстів; культурологічний компонент у виборі та конструюванні навчального матеріалу; періодичний контроль знань, умінь та навичок студентів; особистість учителя (повага до студента, здатність розуміти його внутрішній стан, уміння створити психологічно комфортну атмосферу на занятті, високий рівень іншомовної мовленнєвої компетенції) тощо. До суб'єктивних факторів належать якості студента (мотивація, почуття нового, терпимість до іншої точки зору, позитивне ставлення до іншомовної культури тощо); аналіз та порівняння культурних явищ, отримання знань про міжкультурну комунікацію та культурні явища тощо.

Іншомовну комунікативну компетентність розуміють як сукупність конкретних знань і вмінь, що потрібні члену мовного суспільства для здійснення мовленнєвих контактів з іншими й оволодіння мовою як навчальною дисципліною [7, с. 8]; здатність індивіда за допомогою його обізнаності в галузі культури іншого народу здійснювати відповідно до толерантного ставлення до національно-культурної специфіки представників цих народів продуктивну взаємодію, використовуючи систему мовних норм і мовленнєвих правил та обираючи ту комунікативну поведінку, що адекватна конкретній ситуації спілкування.

Основними показниками у формуванні англomовної комунікативної компетенції постають культурознавчі знання, якщо правильно визначені спрямованість та динаміка здійснення діалогу культур, виокремлені педагогічні умови для реалізації можливостей міжкультурного діалогу як фактора формування іншомовної компетенції, відібрана культурологічна навчальна інформація, здійснюється інтенсифікація навчання іноземної мови за допомогою розширення міжкультурних зв'язків тощо.

Серед педагогічних умов формування англomовної комунікативної компетенції варто виокремити: зорієнтованість викладача на цінності міжкультурного діалогу, що може виявлятися в когнітивному, емотивному й діяльному аспектах; міжкультурна компетентність педагога, педагогічна та особистісна толерантність, націленість на педагогіку співпраці; проектування змісту діалогу культур з урахуванням культурознавчої навчальної інформації; врахування своєрідності цінностей рідної культури, їх взаємозв'язку із загальнолюдськими цінностями та іншими цінностями куль-